

IHMISTIETEIDEN 1990-LUVUN METODOLOGIAA ETSIMÄSSÄ

Jari Eskola, Jukka Mäkelä ja Juha Suoranta (toim.), *Keskustelua kasvatustieteiden ja sosiaalitieteiden 1990-luvun metodologiasta*. Lapin yliopiston kasvatustieteellisiä julkaisuja C 8, Rovaniemi 1995. 320 s.

Lapin yliopistossa järjestettiin vuoden 1994 aikana kirjan otsikon mukainen luentosarja, jonka tarkoituksena oli keskustella 1990-luvun ihmistieteellisen tutkimuksen menetelmistä. Luennoitsijat koostuivat yliopiston oman väen lisäksi ulkopuolisista esiintyjistä, joita olivat Juha Varto, Pauli Siljander, Klaus Weckroth, Seppo Pöntinen ja Risto Heiskala. Kirja on siis näiden esitysten artikkeliversioiden julkaisuareena eli laaja artikkelikokoelma.

Kirjan vahvuudet ja heikkoudet juontavat juurensa sen luonteesta. Vahvuutena on useiden erilaisten näkökulmien iloinen rinnakkaiselo ja tästä seuraava väistämätön monipuolisuus. Heikkoutena on kirjan jäsentymättömyys, lievä sekavuus ja erilaisten artikkeleiden täydellinen yhteismittomuus. Koska hajanaisuus ja monipuolisuus on ollut tiedossa jo ennen kirjan toimittamista, voidaan sirpalemaisuuksia pitää myös tavoiteltuna vahvuutena. Ehkä voidaan ajatella Roland Barthesin tavoin, että kirja muodostaa kaleidoskoopin, jota voi haluamallaan tavalla ravistella, jolloin palaset asettuvat aina uuteen järjestykseen. Käytännössä tämä tarkoittaa mielenkiintoisten artikkeleiden lukemista ja muiden lukematta jättämistä. Se, mikä artikkeleista on mielenkiintoinen ja mikä ei, on tietenkin täysin subjektiivinen valinta. Tästä johtuen olisi täysin hyödytöntä edes yrittää käsitellä rajoitetussa tilassa kaikkia artikkeleita. Koetan seuraavassa antaa yleiskuvan kirjasta vaikka puuttun hieman tarkemmin vain muutamaankin artikkeliin.

Kirja jakaantuu viiteen lukuun, joissa käsitellään ihmistieteiden menneitä ja tulevaa metodologiaa, laadullista tutkimusta, tutkijaa ja teoriaa, kvantitatiivista tutkimusta ja diskursseja. Näiden teemojen sisään kätkeytyy oma alateemansa, joka koskee naistutkimusta. Lieneekö toimittajien sukupuolesta johtuvaa, että omaa lukua naistutkimukselle ei ole haluttu suoda. Tai ehkäpä kyseessä on halu redusoida naistutkimus muuhun ihmistieteelliseen tutkimukseen?

Ensimmäisen luvun artikkeleissa käsitellään metodologista keskustelua (Varto), metodologiaa muukalaisuutena (Suoranta), tutkimusala-arvioita ja niiden mahdollisuuksia (Eskola), tilastotieteen ja sosiaalitieteiden välistä suhdetta (Mäkelä), psykologian historiallisuutta (Mikko Korkiakangas) ja kvalitatiivisen kasvatustutki-

muksen historiaa (Eskola ja Suoranta). Luvun mielenkiintoisin ja samalla poleemisin esitys on ehdottomasti Varton kirjoitus *Keskustelua ihmistieteiden metodologiasta 1990-luvulla*. Varto näkee teemansa mukaiselle keskustelulle ominaiseksi piirteeksi jähmettyneisyyden, koska hän ei ole havainnut mitään metodologista kehitystä tapahtuneen tällä vuosisadalla. Suomalaisen keskustelun erityisongelmaksi Varto nostaa sen, että täällä on kyllä puhuttu menetelmistä (l. tekniikoista) mutta metodeissa vaikuttava esymmärrys on jäänyt taka-alalle. Perinne on kahlinnut länsimaisen tutkimuksen sillä tavoin, että maailmasta on tullut perspektiivinen standardinomaissa mielessä. Varto tarjoaa ratkaisuksi toisenlaista näkemisen tapaa, jota hän kutsuu inspektiiviseksi näkökulmaksi. Muutoksen esteenä on — ehkä hieman yllättäen — humanismi. Varto ei kuitenkaan tarkoita tällä varsinaista humanismia, vaan hän puhuu ”humanismista”. Varto kyseenalaistaa sen tutkimukseen vaikuttavan perusajatuksen, jonka mukaan olisi ylipäänsä mahdollista ratkaista ennen tutkimusta, mistä tutkimuksessa on kyse. Näin ollen uusi tie hämmöttääkin henkilökohtaisen kokemuksen suunnassa.

Kohti laadukkaampia laadullisia tutkimuksia ponnistelevan toisen luvun kirjoitukset käsittelevät tekstin ja todellisuuden välistä suhdetta (Siljander), tieteellisten sanastojen ajattelua kahlitsevaa vaikutusta (Suoranta) ja eläytymismenetelmää (Kati ja Jari Eskola). Siljander esittelee Oulun yliopiston käyttäytymistieteiden laitoksella kehiteltyjä laadullisen tutkimuksen ajattelumalleja, joilla on läheisin kytkentä niin kutsuttuun objektiiviseen hermeneutiikkaan. Näitä ajatuksenkulkuja on esitelty aiemmin esimerkiksi *Kasvatus*-lehdessä (4/1991 ja 4/1993). Artikkelin keskeisimmäksi kysymykseksi nousee realismin ja konstruktivismin välinen kiista tekstin luonteesta. Kysymys on siis siitä, onko tekstissä olemassa tutkijasta riippumattomia merkityksiä vai luodaanko tuollaiset merkitykset tulkinnalla? Siljander kulkee kapealla polulla näiden kahden ajattelutavan välillä, mutta ainakin hänen tekstinsä lukeneelle ja sen esitelmänään kuulleelle syntyy siltäkin vaikutelma realismin voitosta. Tämä johtuu enimmäkseen siitä, että Siljanderin mielestä tekstit ovat sosiaalisen todellisuuden piiloisten rakenteiden ja kätkeytyneiden merkitysten kantajia. Tuollainen ”sosiaalinen kielioppi” löytyy kuulemma teksteistä itsestään.

Kolmas luku pohtii tutkijan asemaa teoriassa ja teorian asemaa tutkijassa. Luku alkaa alkaa niin sanottua teoreettista tutkimusta käsittelevällä artikkelilla (Weckroth) ja jatkuu havainnoilla siitä, miten teoriasia puhutaan (Suoranta ja J. Eskola). Suoranta ja Eskola osoittavat aineistoonsa nojaten, että teoreettista pro gradu -tutkielmaa arvostetaan vähän eikä sen luonnetta opiskelijoiden keskuudessa oikeastaan es-

ymmärretä. Ilman empiiristä aineistoa työ kun ei ole oikeaa tutkimusta. Luku jatkuu opettajia ja interaktiivista ajattelua (Aki Tornberg) sekä naistutkimusta (Jaana Saarinen) käsittelevillä artikkeleilla. Erityisesti Tornbergin artikkelin kohdalla mieleen nousee kysymys, onko sinänsä ilmeisesti ansiokkaan artikkelin paikka täysin loppuun asti mietitty? Mitä erityistä tarkoitusta varten se on mukana ihmistieteiden metodologiaa koskevassa kirjassa?

Kvantitatiivisen tutkimuksen perinteitä ja tulevaisuutta koskeva luku alkaa Pöntinen artikkelilla, joka käsittelee jäsentyneellä tavalla kvantitatiivisen tutkimuksen kehityslinjoja ja niihin kohdistuvia haasteita empiirisen aineistonhankinnan kannalta. Tämän jälkeen J. Eskola käsittelee tiiviisti faktorianalyysia ja diskursiivisia tulkintoja. Luvun lopuksi Kaisu Niskanen pohtii mahdollisuutta kvalitatiivisen ja kvantitatiivisen metodin yhteiskäytölle. Niskanen artikkelin ansiona voi pitää sitä, että hän ei tyydy karkeaan standardijaotteluun (kova vs. pehmeä), vaan yrittää ratkaista ongelman hedelmällisellä tavalla. Niskanen ei kuitenkaan esitä varsinaisesti mitään uutta toistaessaan von Wrightin ja metodisen avoimuuden hyväksyvän klassisen saksalaisen hermeneutiikan ajattelumalleja, joita ei kuitenkaan ehkä tunneta meillä kovinkaan laajalti (ehkäpä tämä pätee erityisesti kasvatustieteissä?). Metodinen pluralismi on aina ollut aidon henkieteen (saks. *Geisteswissenschaft*, engl. *moral science*) keskeinen tunnusmerkki vaikka monet hermeneutit ovatkin ehkä unohtaneet tämän hermeneutiikan metodologisen kulmakiven.

Viides ja viimeinen diskursseja käsittelevä suppea luku alkaa Heiskalan sosiaalista konstruktionismia käsittelevällä artikkelilla, jonka ajatuskulut ovat jo tuttuja kirjan *Sosiologisen teorian nykysuuntauksia* (Gaudeamus 1994) sosiaalista konstruktionismia koskevasta Heiskalan kirjoituksesta. Seuraavaksi J. Eskola pohtii, onko diskursianalyysi uusi paradigma. Eskola toivoo, ettei näin olisi, koska diskursianalyysi tarjoaa vaihtoehdoisen mahdollisuuden perinteisempiin menetelmiin kyllästyneille. Paradigmansa sen vaihtoehtoisuus haihtuisi ilmaan. Viimeinen varsinainen artikkeli, Lapin yliopiston naistutkimuksen primus motorin Päivi Naskalin kirjoitus käsittelee tietämistä ja filosofiaa sukupuolisina diskursseina. Naistutkimuksen ajatuskulkuihin perehtyneelle Naskalin kirjoitus ei tarjoa varsinaisesti uutta, mutta asiaan perehtymätön saattaa kokea kirjoituksen mielenkiintoiseksi. Nykykeskustelun ymmärtämisen ja seuraamisen kannalta juuri viides luku olisi saanut olla laajempi, nyt se vain raapaisee kevyesti pintaa.

Kirjan toimittajista kaksi (J. Eskola ja Suoranta) ovat kirjoittamisen vauhtiin päästyään halunneet vielä liittää loppuun erillisen liiteosan, joka käsittelee luontopäiväkirjaa opetusmuutona. Liite tulee

myös perusteltua sitä kautta, että luennoille osallistuneet opiskelijat laativat kuulemiansa esitysten pohjalta luentopäiväkirjan. Kirjan takakanteen onkin liitetty ylistäviä otteita kuulijoiden luentopäiväkirjoista. Osalle luennoista osallistuneena ja kirjan lukeneena pidän otteita lievästi yliampuvinä. Kirja tarjoaa kyllä näkökulmia aiheeseensa, mutta jää varsin hajanaiseksi eikä pysty täysin vastaamaan otsikkonsa lukijassa herättämiin odotuksiin. Ehkäpä parempi nimi olisikin ollut "Ihmistieteiden metodologian fragmentteja sieltä täältä". Toisaalta kirja tarjoaa kyllä jokaiselle jotakin: lukijoille ajatuksia ja kirjoittajille julkaisukanavan. Ehkäpä kaikki voivat olla tyytyväisiä?

Jaakko Husa